

A Thought Model Based on the Views of the Supreme Leader: Mixed Method

(Case Study: Imam Hossein University)

Meysam Babaei Farsani¹

Sadegh hasanimoghadam²

Abstract

The main purpose of this study is to design a thought model based on the Supreme Leader's views. To achieve this goal, data were collected in two qualitative and quantitative phases using mixed explorative method. Initially, having reviewed the literature, the researchers identified the key components of thinking as 85 key concepts, 15 sub-criteria, and 5 criteria through interviews by 11 experts selected by theoretical sampling method. In the qualitative phase, using Delphi method, 20 panelists reached a consensus on thought components after four rounds, and the research model was designed. The validity of qualitative part was confirmed by Kendall's coefficient ($k = 0.89$). A quantitative questionnaire was designed based on the findings of the qualitative phase. The face validity, content validity (Lawshe method), as well as construct validity (exploratory and confirmatory factor analysis) were estimated to be as much as 0.93 by Cronbach's alpha by the participation of 108 researchers at Imam Hussein Comprehensive University, 84 of whom were selected by random sampling method. The data analysis was performed in the quantitative phase through SPSS as well as LISREL software. The findings provided a thought model including the strategy of the bases of thinking, the view of Islam, the discourse of the leadership, and the outcome of thinking, of which highest score of Friedman's method was given to thinking (44.72), and the lowest score was given to strategies (40.65). Hence, it can be concluded that if organizations consider thinking paradigm, we may observe the emergence of learning and knowledge creating organizations.

Keywords: thinking model, the Supreme Leader's Views, elite society, group decision making, mixed method.

1. Corresponding author: PhD Industrial Management , Department of Industrial Management, Faculty of Management, Noor Hedayat Non-Profit University, Shahrekord, Iran. mey3m.babae@gmail.com

2. PhD Student in System Management, Faculty of Management, Imam Hossein University, Tehran, Iran. sadeghasani313@gmail.com

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ارائه الگوی اندیشه‌ورزی با محوریت دیدگاه‌های مقام معظم رهبری: رویکرد آمیخته (نمونه پژوهش: دانشگاه جامع امام حسین علیه السلام)

میثم بابایی فارسانی*، صادق حسنی مقدم**

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۲/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۲/۰۷

چکیده

هدف اصلی پژوهش، ارائه الگوی اندیشه‌ورزی با محوریت دیدگاه‌های مقام معظم رهبری می‌باشد. برای نیل به این هدف، با استفاده از روش ترکیبی اکتشافی، داده‌ها در دو مرحله (کیفی و کمی) جمع‌آوری شد. در ابتدا، ضمن مطالعه ادبیات تحقیق، از طریق مصاحبه با ۱۱ نفر از خبرگان که با روش نمونه‌گیری نظری انتخاب شدند، مؤلفه‌های کلیدی اندیشه‌ورزی در قالب ۸۵ مفهوم کلیدی، ۱۵ زیر معیار و ۵ معیار شناسایی گردید. در بخش کیفی، با استفاده از روش دلفی، تعداد ۲۰ نفر از پانلیست‌ها، پس از چهار راند، در مورد مؤلفه‌های اندیشه‌ورزی به اتفاق نظر دست یافتند و مدل تحقیق ارائه گردید و اعتبار بخش کیفی نیز، از طریق ضریب هم‌هنگی کندال ($k=0.89$) مورد تأیید قرار گرفت. بر مبنای یافته‌های حاصل از مرحله کیفی، پرسش‌نامه بخش کمی طراحی شد که پس از سنجش روایی ظاهری، محتوا (روش لاوشه) و همچنین روایی سازه (تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی)، پایایی آن با روش آلفای کرونباخ، مقدار آن ۰/۹۳ برآورد شد و از طریق مشارکت ۱۰۸ نفر از پژوهشگران دانشگاه جامع امام حسین (ع) که با روش نمونه‌گیری تصادفی ۸۴ نفر از آن‌ها انتخاب شدند، اجرا گردید. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات در بخش کمی، از طریق نرم‌افزار «SPSS» و همچنین «Lisrel» اجرا شد. یافته‌های پژوهش، ارائه الگوی اندیشه‌ورزی می‌باشد که شامل معیارهایی از قبیل: راهبرد، مبانی اندیشه‌ورزی، دیدگاه اسلام، گفتمان رهبری و پیامدهای اندیشه‌ورزی است، که بیشترین امتیاز فریدمن مربوط به مبانی اندیشه‌ورزی با مقدار ۴۴.۷۲ و کمترین امتیاز مربوط به راهبردها با امتیاز ۴۰.۶۵ می‌باشد؛ بر همین اساس، می‌توان به این نتیجه دست یافت، که در صورت توجه سازمان‌ها به پارادایم اندیشه‌ورزی، می‌توان شاهد ظهور سازمان‌هایی با ویژگی‌های دانش‌آفرینی و یادگیرنده بودن باشیم.

کلیدواژه‌ها: الگوی اندیشه‌ورزی، دیدگاه‌های مقام معظم رهبری، انجمن خبرگی، تصمیم‌گیری گروهی، روش آمیخته.

** نویسنده مسئول: دکتری مدیریت صنعتی، گروه مدیریت، دانشگاه غیر انتفاعی نور هدايت، شهرکرد، ایران.
mey3m.babae@gmail.com

** دانشجوی دکتری مدیریت سیستم، دانشکده مدیریت، دانشگاه جامع امام حسین (ع) تهران، ایران.
sadeghhasani313@gmail.com

مقدمه

پیتر سنگه^۱ معتقد است که در دنیای پیچیده و پر تغییر امروزی، نمی‌توان به این الگو که بالایی‌ها فکر می‌کنند و پائینی‌ها عمل کنند، بسنده کرد؛ فکر و عمل باید در تمامی سطح یکپارچه شود (فقیهی و رجب‌بیگی، ۱۳۸۲، ۸۰). همه افراد را درگیر شناسایی و حل مسائل نمود و بدین وسیله تجربه‌های جدیدی آموخت، امور را بهبود بخشید و بر توانایی‌های خود افزود، چنین ویژگی‌هایی، مختص سازمان دانش‌آفرین است. ارزش اصلی سازمان‌های دانش‌آفرین همانا حل مسأله است، در حالی که سازمان سنتی بدان گونه طرح‌ریزی شده بود که کارایی افزایش یابد. در سازمان دانش‌آفرین کارکنان و اعضاء پیوسته درصدد شناسایی مسأله می‌باشند و این بدان معنی است که آنان همواره درصدد درک نیازهای مشتری خواهند بود (دفت، ۱۳۸۸، ۹۶۵).

در چنین سازمانی، یکی از تشکلهایی که در آن فرآیند تعامل افکار نخبگان به صورتی روشمند صورت می‌گیرد و نتیجه آن در قالب سیاست‌های مشخص و واضح به مدیران ارشد، ارائه می‌شود، تشکیل گروه‌های اندیشه‌ورز است. بدین ترتیب کار ویژه گروه‌های اندیشه‌ورزی را می‌توان تصمیم‌سازی برای اتخاذ تصمیمات کلان دانست. گروه‌های اندیشه‌ورزی نظریه‌پردازان و تحلیل‌گرانی هستند که با تسلط بر تئوری‌ها از تجربه و دانش خود برای گشودن گره‌های مدیریتی در موضوعات مختلف مورد نیاز سپاه، ارائه طریق می‌کنند (بابایی‌فارسانی و همکاران، زیر چاپ) مقام معظم رهبری در همین زمینه فرمودند: «ما باید جوشیدن فکر و اندیشه‌ورزی را در جامعه خودمان به یک حقیقت نمایان و واضح تبدیل کنیم» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۹/۹/۱۰).

«باید فکر کردن را در جامعه نهادینه کرد. اگر کسی دارای تفکر بود، این روحیه موجب می‌شود که او بتواند مسائل مهم علم را هم کشف کند. اگر جوان ما، عالم ما، دانشمند ما متفکر بار آمده باشد، از آن ذخیره دانشی که در اختیار او است، ده‌ها و صدها مسأله جدید مطرح می‌کند و

1. Peter Senge

پاسخ می‌گیرد. پس استفاده از علم با تفکر ممکن است» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۳/۲/۱۷). همچنین معظم‌له فرمودند: «یک مجموعه فکری درست کنید - همان اتاق فکر در مراکز - این‌ها بنشینند فکر کنند، فکرهای عالی بکنند. از افراد مطمئن، خاطر جمع و خوش فکر استفاده کنید» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۶/۲/۳۱).

از طرفی، با بررسی اسناد بالادستی راهبردی (سند چشم‌انداز بیست ساله، الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت و بیانیه گام دوم انقلاب) و همچنین اسناد میان‌مدت (سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه) و در نهایت، سرفصل‌های رویه‌ساز بسیج، می‌توان گفت: «یکی از دغدغه‌های اصلی مقام معظم رهبری که در تمامی اسناد مشاهده می‌شود، لزوم پرداختن به علم و دانش و همچنین تشکیل هیئت‌های اندیشه‌ورز است».

بر همین اساس، در صورتی که بخواهیم طبق فرمایشات مقام معظم رهبری عرصه‌های پیشرفت را به‌طور کلی، مشخص نماییم، در درجه اول، می‌بایست در عرصه فکر پیشرفت نماییم و این پیشرفت زمانی محقق خواهد شد که بتوانیم محور تفکر را به‌عنوان یک نیاز و به‌عنوان یک اولویت در سازمان‌ها مطرح نمود که یکی از ابزارهایی که می‌توان به آن جامعه عمل پوشاند، گروه‌های اندیشه‌ورزی است، گروه‌هایی که هدف از تشکیل آن‌ها، نیاز شدید کشور به فکر و اندیشه، به‌خصوص در مقولات زیربنایی است و این مهم میسر نخواهد شد مگر این که به‌دنبال پیاده‌سازی و فرهنگ‌سازی آن باشیم.

گروه‌های اندیشه‌ورز^۱ باعث می‌شود که دانش ضمنی سازمان‌ها که امکان دارد از آن بی‌خبر باشد، کشف، شدت و منتقل شود. اکثر سازمان‌ها و شرکت‌ها حتی در شناسایی این دانش و علوم ضمنی مشکل دارند؛ اما راه‌اندازی گروه‌های اندیشه‌ورز، بستری را فراهم می‌سازد تا این دانش‌ها به‌صورت فرآیند «خودمدیریتی» توسط کارکنان کشف و منتقل شود (بابایی‌فارسانی و

همکاران، زیر چاپ). از سوی دیگر، موفقیت سازمان‌ها به اتخاذ و اجرای سریع تصمیمات صحیح بستگی دارد. چنین تصمیماتی را در سازمان‌ها گروهی از مدیران و خبرگان اتخاذ می‌کنند. تصمیم‌گیری گروهی سازوکاری برای تلفیق دانش، تخصص، مهارت‌ها و رویکردهای متفاوت است که نتایج حاصل از آن به اتخاذ تصمیماتی بهتر منتج می‌شود (احمدی و حسینی، ۱۳۹۰، ۱۱۱).

یکی از ابزارهای تصمیم‌گیری گروهی گروه‌های اندیشه‌ورزی، روش دلفی است. روش دلفی یک ساختار ارتباطی و اجماع در میان یک گروه از کارشناسان است به منظور بررسی یک مشکل پیچیده (آمیاد و همکاران^۱، ۲۰۱۶، ۹۹۱).

با بررسی تحقیقاتی که در کشور ایران انجام شده است، هیچ تحقیقی (هم به لحاظ محتوایی و هم به لحاظ روشی) در حوزه اندیشه‌ورزی و با روش آمیخته انجام نشده است، بر همین اساس این تحقیق سعی دارد با ارائه مدلی در حوزه اندیشه‌ورزی این خلأ تحقیقاتی را پوشش دهد.

از طرفی، با توجه به این که مقام معظم رهبری برای اولین بار موضوع اندیشه‌ورزی را در جمع بسیجیان و سپس در بدنه سپاه پاسداران مطرح نمودند، از طرفی، یکی از مراکز سپاه که دارای نظریه‌پردازان و تحلیل‌گرانی می‌باشد که با تسلط بر تئوری‌ها از تجربه و دانش خود برای گشودن گره‌های مدیریتی در موضوعات مختلف مورد نیاز سپاه، ارائه طریق می‌کنند، دانشگاه امام حسین (ع) می‌باشد؛ بنابراین سؤال اصلی این پژوهش، نداشتن مدل برای حوزه اندیشه‌ورزی است و همچنین مؤلفه‌های کلیدی تأثیرگذار بر حوزه اندیشه‌ورزی کدام‌اند؟ چگونه می‌توان این مؤلفه‌ها را احصاء کرد؟ چگونه می‌توان از رهگذر شناخت این مؤلفه‌ها، یک مدل برای اندیشه‌ورزی با محوریت دیدگاه‌های مقام معظم رهبری ارائه نمود؟ و سپس این مؤلفه‌ها و معیارها چه اولویتی دارند؟

1- Ameyaw et al

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

انجمن‌های خبرگی

ایده انجمن‌های خبرگی^۱ حدود ۲۵ سال است که به وجود آمده است؛ به عبارت ساده، انجمن‌های خبرگی به گروه‌هایی از افراد اشاره می‌کنند که به مشکلات زندگی واقعی یا موضوع‌های حساس و مهم توجه می‌کنند و بر این اساس، به‌طور منظم با هم تعامل دارند تا با هم و از طریق یکدیگر، یاد بگیرند (ونگر^۲، ۲۰۱۰).

انجمن‌های خبرگی به گروهی از افراد با هویت و منافع حرف‌های مشترک اشاره دارد که تعهد می‌نمایند تا نسبت به مشارکت و ایجاد یک کانون همکاری و همفکری اقدام نمایند (شاهقلیان و زرآبادی‌پور، ۱۳۹۵). پیرکو و همکاران^۳ (۲۰۱۷) استدلال می‌کنند که بدون فکر کردن با هم^۴، انجمن‌های خبرگی نمی‌توانند وجود داشته باشند. تفکر با هم از نظر مفهومی مبتنی بر ایده پولانی^۵ (۱۹۶۲) در مورد نیروی فعال‌کننده داخلی نشأت گرفته است: هنگامی که افراد می‌توانند از طریق درک خود از یک مسأله واقعی، یکدیگر را راهنمایی کنند و از این طریق به‌طور غیرمستقیم دانش ضمنی را به اشتراک می‌گذارند؛ بنابراین، تفکر در کنار هم امکان توسعه و پایداری یک عمل اجتماعی نیرومند را در طول زمان فراهم می‌کند.

اتاق فکر

اتاق فکر در ابتدای امر برای مشاوره نظامی به‌وجود آمده بودند که نمونه بارز آن مؤسسه «رند»^۶ است که اولین اتاق فکر حرفه‌ای و ساخت‌یافته جهان است (طبرسا و دهقان، ۱۳۸۹، ۵۹). اتاق‌های فکر به‌عنوان پلی بین دانش و قدرت (راهداری و نصر، ۱۳۹۶، ۲۴)، سازوکار مناسبی

1. Communities of Practice (CoPs)

2. Wenger

3. Pyrko et al

4. Thinking together

5. Polanyi

6. RAND

برای به‌کارگیری فکر، ایده، علم و دانش در راستای خدمت به قدرت هستند و سیاست‌گذاران را از نیروی دانش و خرد خود منتفع می‌گردانند. به هر حال اتاق‌های فکر با مأموریت اصلی پشتیبانی فکری و مشاوره‌ای از سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیرندگان حکومتی و با هدف سیاست‌پژوهی متولد شدند (آقاجانی و عسگری، ۱۳۹۰، ۱۴۵). ساده‌ترین تعریف برای اتاق فکر را این‌گونه می‌توان عنوان کرد که ساختاری برای تفکر جمعی روشمند است (راهداری و نصر، ۱۳۹۶، ۲۷).

حوزه‌های فعالیت کانون‌های تفکر

مأموریت اصلی اتاق فکر، پشتیبانی فکری و مشاوره‌ای سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیرندگان و به بند کشیدن فکر و ایده و دانش در جهت تحقق اهداف سازمانی است (ادیانی، ۱۳۸۵، ۱). راهداری (۱۳۹۶) معتقد است، اتاق فکر می‌تواند در موارد ذیل کاربرد داشته باشد:

- ایجاد مهارت فکری؛

- نقش اتاق فکر در تکانه‌های فکری؛

- دعوت به استفاده از «سوپر ابرمهارتی» به نام «تفکر به تفکر»؛

- اتاق فکر مکانی برای تفکر جمعی؛

- نقش اتاق فکر در انتقال دانش ضمنی.

اندیشه، اندیشه‌ورز و اندیشه‌ورزی

اندیشه به معنای «تلاش ذهنی برای شناخت» به کار رفته است و منظور از اندیشه‌ورزی (خردورزی، خردگرایی و عقل‌گرایی)، «به رسمیت شناختن عقل بشری برای رسیدن به شناخت و معرفت است» و چگونه اندیشیدن را به انسان می‌آموزد و این خرد انسانی است که ملاک تمایز او با سایر جانداران است و این اصالت عقل به معنای تکیه بر اصول عقلی و منطقی است و فرد خردورز، یعنی عاقل، آگاه و هوشیار؛ به عبارت دیگر، اندیشه‌ورزی فعالیتی عقلانی است که در جهت حل مشکلات و مسائل و با انگیزه نیاز به دانستن، توجیه و تبیین تلاش می‌نماید، از جمله فعالیت‌های

گروه‌های اندیشه‌ورز، مسأله‌یابی و حل مسأله؛ تولید فکر، اندیشه و دانش، انتقال دانش‌ها و تجربیات، ایده‌یابی، ایده‌پردازی و ایده‌پراکنی، روندیابی با رویکرد آینده‌پژوهی، آینده‌نگری و آینده‌نگاری، تبدیل پیشنهادهای خام به راه‌کارها و طرح‌های دقیق و قابل اجرا و ارائه مشاوره فکری برای گشودن گره‌ها و مشکلات و ایجاد فرصت‌های جدید می‌باشد (سرتیپ‌زاده، ۱۳۹۰).

جایگاه اندیشه‌ورزی از دیدگاه مقام معظم رهبری

مقام معظم رهبری در دیدار اعضای بسیج دانشجویی دانشگاه‌ها، بر لزوم جایگزین نمودن اندیشه‌ورزی به جای اتاق فکر تأکید نمودند و فرمودند: «از جمله نیازهای شما، یک مجموعه اندیشه‌ورز است. من دلم می‌خواهد گرده برداری از لغات خارجی را کمتر کنیم. متأسفانه کم‌کاری‌های ما موجب شده که گرده برداری کنیم. اتاق فکر، درست ترجمه‌ای از انگلیسی است. من دلم نمی‌خواهد کلمه «اتاق فکر» را به کار ببرم؛ اما چاره‌ای نیست. یک مجموعه فکری درست کنید - همان اتاق فکر در مراکز - این‌ها بنشینند فکر کنند، فکرهای عالی بکنند. از افراد مطمئن، خاطر جمع و خوش فکر استفاده کنید» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۶/۰۲/۳۱).

همچنین معظم‌له در نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی به تبدیل نمودن جوشیدن فکر و اندیشه‌ورزی به حقیقت جامعه، فرمودند: «... عرصه‌های پیشرفت را به‌طور کلی، بایستی مشخص کنیم، در درجه اول، پیشرفت در عرصه فکر است. ما بایستی جامعه را به سمت یک جامعه متفکر حرکت دهیم؛ این هم درس قرآنی است. شما ببینید در قرآن چقدر «لقوم یتفکرون»، «لقوم یعقلون»، «أفلا یعقلون»، «أفلا یتدبرون» داریم. ما باید جوشیدن فکر و اندیشه‌ورزی را در جامعه خودمان به یک حقیقت نمایان و واضح تبدیل کنیم. البته این از مجموعه نخبگان شروع خواهد شد، بعد سرریز خواهد شد به آحاد مردم. البته این راهبردهایی دارد، الزاماتی دارد. ابزار کار، آموزش و پرورش و رسانه‌هاست؛ که باید در برنامه‌ریزی‌ها این‌ها همه لحاظ شود و بیاید» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۹/۰۹/۱۰).

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای بر لزوم برنامه‌ریزی دقیق و مبتنی بر تشکیل هیئت‌های اندیشه‌ورزی برای هم‌افزایی لایه‌های مختلف بسیج، به‌منظور حضور پرقدرد و تأثیرگذار در عرصه‌های گوناگون جامعه، تأکید کردند و پنج سرفصل را تعیین نمودند که یکی از آن‌ها، تشکیل هیئت‌های اندیشه‌ورزی در دو سطح رأس و بدنه بسیج بوده است. ایشان وظیفه این هیئت‌های اندیشه‌ورز در لایه‌های مختلف بسیج را طراحی برای مأموریت‌های مختلف اعم از جنگ سخت و جنگ نرم و سازندگی و خدمات‌رسانی دانستند. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای با تأکید بر این که تشکیل این هیئت‌های اندیشه‌ورز موجب پویایی و خردمندی و تأثیرگذاری بیشتر و پیشرو بودن بسیج می‌شود، افزودند: «در کنار مجموعه‌های اندیشه‌ورز، باید هیئت‌های رصدگر نیز تشکیل شوند که مأموریت آن‌ها مراقبت از نفوذ نکردن ویروس‌ها و مورد آسیب قرار نگرفتن سازمان بسیج است» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۵/۰۹/۰۳).

پیشینه پژوهش

لاجوردی (۱۳۸۴) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود تحت عنوان: «گونه‌شناسی نقش کانون‌های تفکر در عرصه خط‌مشی‌های عمومی»، دامنه فعالیت‌های کانون‌های تفکر را شامل مواردی از قبیل: ایده‌سازی و نظریه‌پردازی در زمینه سیاست‌پژوهی؛ تصمیم‌سازی راهبردی در سیاست‌گذاری؛ توسعه دانش‌های بنیادین و فکری کشور در زمینه سیاست، حکومت، علم و فناوری و ارائه راهبردی برای شکل‌گیری سیاست‌ها بر پایه حکومت و دولت در قالب تصمیم‌سازی راهبردی، می‌داند.

شاهقلیان و زرآبادی‌پور (۱۳۹۵) در تحقیقی به ارائه مدل ارزیابی عوامل موفقیت انجمن‌های خبرگی در شرکت‌های دانش‌بنیان پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد، پانزده عامل در موفقیت انجمن‌های خبرگی تأثیرگذار بودند که در چهار گروه کلی به این ترتیب رتبه‌بندی شدند: عوامل مدیریتی و منابع انسانی، عوامل سازمانی، عوامل فناوری و فناورانه و عوامل مالی و اقتصادی.

رتنا^۱ (۲۰۱۱) در تحقیقی به بررسی شاخص‌های موفقیت و پویایی انجمن‌های خبرگی پرداخت. یافته‌ها نشان داد که انجمن‌های خبرگی می‌توانند ایجاد، به اشتراک‌گذاری و استفاده از دانش در یک سازمان را تسهیل کنند و روی راهبرد، عملیات و عملکرد نهایی آن تأثیر بگذارد. عوامل کلیدی که انجمن‌های خبرگی را برای ارتقاء محیط‌های یادگیری و اشتراکی دانش، ارتقا می‌دهد، عبارت‌اند از: رهبری، فرهنگ و انگیزه فردی است.

سای و همکاران^۲ (۲۰۱۴) در تحقیقی با عنوان انجمن‌های خبرگی برای اشتراک دانش در آموزش عالی از طریق تئوری فعالیت، به این نتایج دست یافتند که یادگیری و نوآوری زمانی اتفاق می‌افتد که دانشجویان با یکدیگر همکاری کنند و دانش را به اشتراک بگذارند.

اخوان و همکاران^۳ (۲۰۱۵) در تحقیقی به شناسایی عوامل موفقیت انجمن‌های خبرگی و تأثیر آن در ایجاد دانش پرداختند. نتایج نشان داد عوامل موفقیت انجمن‌های خبرگی عبارت‌اند از: سازمان، بهینه‌سازی تعامل، زیرساخت، ابزار پشتیبانی، راهبرد و اهداف و پشتیبانی سازمانی. این عوامل منعکس‌کننده عوامل مؤثر در سازمان‌های آموزشی در تلاش برای پیشرفت در خلق دانش است. از بین این عوامل موفقیت، راهبرد و اهداف و سازمان بیشترین تأثیر را دارند.

جاسبی و همکاران^۴ (۲۰۱۵) یک تحقیق تجربی برای همسویی انجمن‌های خبرگی با سازمان با استفاده از پانل دلفی فازی انجام دادند. نتایج این مطالعه نشان داد که چگونه سازمان‌ها می‌توانند بر انجمن‌های خبرگی خود تأثیر بگذارند و برعکس چگونه انجمن‌های خبرگی، به‌عنوان بخش‌های جدا نشدنی سازمان‌ها، می‌توانند تحت تأثیر آن‌ها قرار گیرند. همچنین نشان داده شد که چگونه سازمان‌ها می‌توانند بر انجمن‌های خبرگی تأثیر بگذارند و آن‌ها را هدایت کنند تا در اهداف و راهبردهای خود پیشرفت کنند، جوامعی که به‌عنوان ابزاری مهم برای بهبود عملکرد در نظر گرفته می‌شوند.

1. Retna
2. Sie et al
3. Akhavan
4. Jassbi et al

پوجولا و پوسا^۱ (۲۰۱۶)، در تحقیقی پویایی گروه و نقش فناوری اطلاعات و ارتباطات در تحلیل چرخه زندگی انجمن‌های خبرگی را بررسی نمودند. نتایج نشان داد که ملموس بودن مسئله‌ای که باید حل شود، نقش اساسی در عملکرد و پویایی انجمن‌های خبرگی ایفا می‌کند و در بخشی نیز نقش تغییر فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات در روند را تبیین می‌نماید.

پیرکو و همکاران^۲ (۲۰۱۷) در تحقیقی با عنوان: «فکر کردن با هم، انجمن‌های خبرگی چگونه فعالیت می‌کنند»، فکر کردن با هم را به‌عنوان بخش اصلی فعالیت انجمن‌های خبرگی معرفی می‌نماید که در آن افراد به‌طور متقابل یکدیگر را با درک خود از مشکلات مشابه در حوزه مورد علاقه مشترک خود راهنمایی می‌کنند و از این طریق به‌صورت غیرمستقیم، دانش ضمنی را به اشتراک می‌گذارند. نتایج این تحقیق نشان داد، فرآیند یادگیری مشترک «فکر کردن با هم» همان چیزی است که اساساً انجمن‌های خبرگی را به زندگی می‌آورد و نه برعکس.

مکپرسون و همکاران^۳ (۲۰۱۹) در تحقیقی به بررسی نقش انجمن‌های خبرگی برای یادگیری راهبردی پرداختند. مدیریت می‌تواند با تعریف و شناسایی انجمن‌های خبرگی و تعیین اهداف، از یادگیری و تعامل پشتیبانی نماید. از سوی دیگر، شناسایی ممکن است به شیوه‌هایی نیاز داشته باشد که از اهداف توسعه فردی در درازمدت پشتیبانی کند و اهداف را برای دستیابی به صلاحیت شخصی پشتیبانی کند.

بررسی ادبیات و پیشینه تحقیق نشان داد که تحقیقات پیشین تاکنون نتوانسته‌اند الگوی یکپارچه‌ای از اندیشه‌ورزی ارائه دهند. این تحقیق تلاش می‌کند تا علاوه بر آن که مؤلفه‌ها و متغیرهای مرتبط با اندیشه‌ورزی را شناسایی نماید، آن‌ها را در یک چارچوب علی ارائه نماید، از این جهت ادبیات مذکور ناکافی بوده و نیاز به تحقیقات بیشتری در این حوزه می‌باشد.

1. Pohjola and Puusa

2. Pyrko et al

3. Macpherson et al

از طرفی، طی جست‌وجوهای انجام‌شده، با کلید واژه‌های «اندیشه‌ورزی»، «اتاق فکر» و «روش دلفی» در سایت پروکوئست^۱ و همچنین پایگاه ایران‌داک به‌عمل آمده است، تا پایان سال ۲۰۱۹ هیچ رساله‌ای با این عنوان انجام نشده است و این نشان‌دهنده آن است که نه تنها «اندیشه‌ورزی» در کشور ایران از لحاظ محتوایی و روشی (دلفی) موضوعی جدید بوده؛ بلکه در کل دنیا و خصوصاً مورد مطالعه تحقیق حاضر موضوعی بدیع و جدید محسوب می‌شود؛ لذا نبود مدل در این حوزه، محقق را بر آن داشت تا به طراحی مدل در این زمینه بپردازد.

روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش از روش آمیخته اکتشافی، به‌عنوان راهبرد پژوهش استفاده شده است. برخی از صاحب‌نظران، روش‌های پژوهش آمیخته^۲ را موج سوم روش‌شناسی^۳ و برخی آن را سومین جنبش روش‌شناختی می‌دانند و بر این باورند که ظهور این جنبش در پاسخ به محدودیت روش‌های کمی و کیفی شکل گرفت (کرسول و پلانوکلارک^۴، ۲۰۱۰، ۷۵).

زمانی یک پژوهش به‌صورت اکتشافی انجام می‌شود که در مورد وضعیتی که با آن رو به رو هستیم، اطلاعات و آگاهی زیادی نداریم، در حقیقت مطالعات اکتشافی برای درک بهتر ماهیت مسأله‌ای انجام می‌شود که در مورد آن بررسی‌های بسیار اندکی انجام شده است؛ بدین‌منظور می‌توان مصاحبه‌های وسیعی را با تعداد زیادی از افراد برای به‌دست‌آوردن اطلاعاتی در مورد وضعیت و پدیده‌های آن انجام داد (دانایی‌فر و همکاران، ۱۳۸۶، ۱۹۴). بنابراین، همان‌طور که ذکر

1. Proquest

2. Mixed research

3. Methodology

4. Creswell & Plano Clark

شد در تحقیقات اکتشافی، گزاره‌های تحقیق وجود ندارند و باید آن‌ها کشف نمود، بر همین اساس تحقیق حاضر از نوع اکتشافی می‌باشد.

ابزار گردآوری داده‌ها در مرحله کیفی مصاحبه است؛ مصاحبه، یکی از صورت‌های مفید گردآوری اطلاعات در میان روش‌های کیفی است؛ زیرا بررسی دیدگاه‌ها و ادراکات گروه‌های مختلف و عموم مردم را ممکن می‌سازد (هومن، ۱۳۹۴، ۱۰۸). برای انواع مصاحبه‌ها پیوستاری وجود دارد، که دارای دامنه‌ای از مصاحبه عمیق و بدون ساختار تا مصاحبه با ساختار است. پژوهشگران کیفی عموماً مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته^۱ را به کار می‌برند (همان، ۱۱۳).

برای شروع کار با روش دلفی، اولین بخش، طراحی سؤالات مصاحبه بود. برای این امر، پژوهشگر با بررسی ادبیات پژوهش و مشاوره با برخی از خبرگان، سؤالات مصاحبه را که در زمینه مبانی، راهبردها، دیدگاه اسلام و در نهایت پیامدهای اندیشه‌ورزی بود، طراحی نمود. سؤالات طراحی شده به صورت مصاحبه نیمه ساختار یافته بوده و پژوهشگر در صورت لزوم در حین مصاحبه سؤالات دیگری را برای تشریح ابعاد سؤال مطرح می‌نمود. پس از انجام مصاحبه‌ها با رویکرد تحلیل محتوا، به کدگذاری مفاهیم پرداخته شد که بر اساس داده‌های جدول (۴) تعداد ۲۶ مفهوم شناسایی گردید.

در مرحله بعد (دور دوم به بعد)، برای اولویت‌بندی و بررسی اتفاق نظر خبرگان، از پرسش‌نامه محقق ساخته حاصل شده از مرحله کیفی استفاده شد. بدین ترتیب که ابتدا از طریق مصاحبه با خبرگان، مؤلفه‌های اندیشه‌ورزی احصا گردید و پس از انجام مصاحبه، از طریق پرسش‌نامه حاصل شده به بررسی اتفاق نظر خبرگان در راندهای بعد و در نهایت پس از رسیدن به اغناء تئوریک، در پرسش‌نامه نهایی نسبت به اولویت‌بندی مؤلفه‌ها اقدام شد.

جامعه آماری تحقیق حاضر شامل چهار بخش می‌باشند، بخش اول خبرگانی (۱۱ نفر) که از طریق مصاحبه با ایشان، مؤلفه‌ها را معرفی نمودند (قبل از انجام دوره‌های دلفی)، بخش دوم

پانلیست‌هایی (۲۰ نفر) که در دوره‌های دلفی شرکت نمودند (جدول ۳-۱)، بخش سوم، شامل خبرگان مطلع از موضوع تحقیق، (۱۸ نفر) که روایی محتوایی لاوشه را مورد سنجش قرار دادند و در نهایت بخش چهارم شامل پژوهشگران و کارکنان (۱۰۸ نفر) دانشگاه جامع امام حسین (ع) می‌باشد که پرسش‌نامه تحقیق بین آن‌ها توزیع گردید (جهت سنجش پایایی ابزار تحقیق و همچنین سنجش اعتبار مدل اندیشه‌ورزی).

در نمونه‌گیری هدفمند، که در پژوهش کیفی به کار می‌رود (کرسول، ۱۳۹۴، ۱۵۴)، هدف پژوهشگر انتخاب مواردی است که با توجه به هدف تحقیق، سرشار از اطلاعات باشد و پژوهشگر را در شکل دادن مدل نظری خودیاری دهد (محب‌زادگان و همکاران، ۱۳۹۲، ۹).

در بخش اول، در فرآیند گردآوری داده‌ها کم‌کم مفاهیم و گزاره‌ها در این خصوص انباشته می‌شدند تا این‌که از مصاحبه نهم، جمع‌بندی و بررسی گزاره‌ها، اشباع نظری داده‌ها محرز گردید و همان‌طور که ذکر شد نمونه‌گیری نظری نوعی نمونه‌گیری هدفمند است که پژوهشگر را در خلال کشف نظریه یا مفاهیمی که ارتباط نظری آن‌ها با نظریه در حال تکوین به اثبات رسیده است، یاری می‌کند و تا رسیدن مقوله‌ها به اشباع نظری ادامه می‌یابد؛ ولی جهت اطمینان از این موضوع و پر کردن حفره‌های مفهومی مدل، مصاحبه‌ها تا مصاحبه یازدهم نیز ادامه یافت.

در بخش دوم، که مربوط به انتخاب پانلیست‌ها می‌باشد، می‌بایست به چهار خصوصیت: دانش و تجربه در موضوع، تمایل، زمان کافی برای شرکت و مهارت‌های ارتباطی مؤثر نیاز دارند و مولفه‌های کلیدی مطالعه نیز صلاحیت اعضای پانل، اندازه پانل و روش انتخاب آن‌هاست (احمدی و همکاران، ۱۳۸۷، ۱۷۷). بر همین اساس، تعداد ۲۰ نفر از اعضای پانل که شامل پژوهشگران و کارکنان (آشنا با حوزه اندیشه‌ورزی) دانشگاه جامع امام حسین (ع) بوده‌اند، انتخاب شدند.

1. Purposeful Sampling

در بخش سوم، پرسش‌نامه حاصل شده از مرحله کیفی، بین ۱۸ نفر صاحب‌نظر و خبره مرتبط با موضوع تحقیق، که متشکل از اساتید دانشگاهی (عرصه آکادمیک) می‌باشند، توزیع شد و از آن‌ها خواسته شده که به این سؤال پاسخ دهند، آیا هر کدام از گویه‌ها، سازه اصلی مربوطه را مورد سنجش قرار می‌دهند یا خیر؟

در بخش چهارم، تعداد افراد جامعه آماری تحقیق حاضر که شامل پژوهشگران و کارکنان دانشگاه جامع امام حسین (ع) می‌باشد، به تعداد ۱۰۸ نفر بوده است که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی حجم نمونه ۸۴ نفر محاسبه شد.

مؤلفه‌ها و مدل مفهومی حاصل از بررسی ادبیات و مصاحبه با خبرگان

پس از بررسی ادبیات تحقیق (داخلی و خارجی) مربوط به اندیشه‌ورزی (۸۲ شاخص) و همچنین مصاحبه با یازده نفر از خبرگان (۲۶ شاخص)، به‌طور کلی ۱۰۸ شاخص در قالب پنج سازه گفتمان رهبری، دیدگاه اسلام در خصوص اندیشه‌ورزی، مبانی اندیشه‌ورزی و پیامدهای اندیشه‌ورزی شناسایی گردید که در جدول (۱) سازه گفتمان رهبری به‌عنوان نمونه ذکر شده است.

جدول ۱. شاخص‌های اندیشه‌ورزی معیار گفتمان رهبری بر اساس ادبیات تحقیق

معیار	زیرمعیار	شاخص با ذکر منبع
گفتمان رهبری	رهنمودها	جوشیدن فکر (بیانات رهبری، ۱۳۸۹/۰۹/۱۰).
		علم لازم و نافع (بیانات رهبری، ۱۳۹۴/۰۸/۲۰).
		نهادینه کردن فکر در جامعه (بیانات رهبری، ۱۳۹۳/۰۲/۱۷).
		حل مسأله از نتایج تفکر سومند (بیانات رهبری، ۱۳۹۳/۰۲/۱۷).
		ایجاد مجموعه‌های فکری در مراکز (بیانات رهبری، ۱۳۸۶/۰۲/۳۱).
		علم، مهم‌ترین ابزار پیشرفت و اقتدار ملی (بیانات رهبری، ۱۳۹۴/۰۴/۲۰).
		دانش، آشکارترین وسیله عزت و قدرت یک کشور است (بیانات رهبری، ۱۳۹۷/۰۷/۲۲).
چشم‌انداز		جایگاه علم در سند ۱۴۰۴ (ابلاغ در تاریخ ۱۳۸۲/۰۸/۱۳).
		جایگاه علم و فکر در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت (ابلاغ در تاریخ ۱۳۹۷/۰۷/۲۲).
		پیشتازی در عرصه علم و فناوری در برنامه ششم توسعه (ابلاغ در تاریخ ۱۳۹۴/۰۴/۰۹).

علم و پژوهش به عنوان سرفصل‌های اصلی گام دوم (ابلاغ در تاریخ ۱۳۹۷/۱۱/۲۲).		
لزوم تشکیل هیئت‌های اندیشه‌ورز در رأس و بدنه بسیج (ابلاغ در تاریخ ۱۳۹۵/۰۹/۰۳).		

فرآیند روش دلفی در این پژوهش

مسأله اصلی این پژوهش، ارائه الگوی اندیشه‌ورزی در دانشگاه جامع امام حسین (ع) تهران با استفاده از روش دلفی می‌باشد، بر این اساس، از طریق مطالعه مبانی نظری و همچنین مصاحبه با خبرگان، شاخص‌ها شناسایی شد. سپس پانلیست‌های مورد نظر (۲۰ نفر) که بر اساس روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده بودند در چهار راند فرآیند دلفی را به سرانجام رساندند. پرسش‌نامه‌ها هر دور به صورت حضوری توزیع و جمع‌آوری شد. جدول (۲) تاریخ توزیع و جمع‌آوری پرسش‌نامه‌های هر دور را به همراه تعداد آن‌ها نشان می‌دهد:

جدول ۲. تاریخ توزیع و گردآوری پرسش‌نامه‌ها

میانگین تعداد پیگیری از هر عضو	جمع‌آوری پرسش‌نامه‌ها			توزیع پرسش‌نامه		راند
	درصد	تعداد	آخرین تاریخ	تعداد	تاریخ توزیع	
۸	۹۵	۱۹	۱۳۹۷/۱۲/۱۸	۲۰	۱۳۹۷/۱۱/۱۵	اول
۴	۹۵	۱۹	۱۳۹۸/۰۱/۱۸	۲۰	۱۳۹۷/۱۲/۲۲	دوم
۳	۸۵	۱۷	۱۳۹۸/۰۲/۱۵	۲۰	۱۳۹۸/۰۱/۲۵	سوم
۳	۹۰	۱۸	۱۳۹۸/۰۳/۲۰	۲۰	۱۳۹۸/۰۲/۳۰	چهارم

یافته‌های راند اول دلفی

پرسش‌نامه دور اول دلفی که شامل دو بخش مجزا بود (بسته و باز) به تعداد ۲۰ پرسش‌نامه به صورت حضوری و پست الکترونیک بین اعضای پانل (که قبل از این با آن‌ها به صورت حضوری

صحبت شده و توجیه شده بودند (توزیع گردید که پس از یک سه هفته، پیگیری برای دریافت پاسخ آغاز گشت و در نهایت پس از ۵ بار تماس به‌طور متوسط ۱۹ نفر از اعضاء (معادل ۹۵ درصد) پرسش‌نامه را تکمیل و عودت دادند. در این دور فهرستی از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر اندیشه‌ورزی که از پژوهش‌های پیشین و مصاحبه‌ها استخراج شده بود، ارائه گردید. در بخش اول پرسش‌نامه یاد شده، پاسخگو باید نظر خود را درباره اهمیت مؤلفه‌های ذکر شده با انتخاب یکی از گزینه‌های موجود در مقابل آن‌ها اعلام می‌کرد. این گزینه‌ها در قالب طیف لیکرت و شامل: «اهمیت بسیار کم: ۱»، «اهمیت کم: ۲»، «اهمیت متوسط: ۳»، «اهمیت زیاد: ۴» و «اهمیت بسیار زیاد: ۵» بوده است. گرین (۱۹۸۲) معتقد است که حداقل ۷۰ درصد خبرگان شرکت‌کننده در فرآیند دلفی (گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد) باید دارای اتفاق نظر باشند. الگوریتم روش دلفی در شکل (۲) ارائه شده است.

بر اساس آمار توصیفی راند اول، ۳۰ شاخص که درصد اجماع آن‌ها پایین‌تر از ۰/۵ بود، حذف شدند و همچنین شاخص‌هایی که درصد اجماع آن‌ها پایین‌تر از ۰/۷ بود، در راند بعدی مورد بررسی مجدد قرار گرفتند (۱۶ شاخص) و در نهایت شاخص‌هایی که درصد اجماع آن‌ها بالاتر از ۰/۷ بود (۶۲ شاخص)، مورد تأیید قرار گرفت.

بخش دوم پرسش‌نامه دور اول روش دلفی به ارائه عوامل مؤثری اختصاص داشت که در لیست بخش اول موجود نبود، اما از نظر پاسخ‌دهندگان مهم و کلیدی به حساب می‌آمد. در این بخش از پاسخ‌دهندگان خواسته شده بود که مؤلفه‌های مربوط به اندیشه‌ورزی را که در لیست ارائه شده موجود نمی‌باشد به همراه توضیحی کوتاه ارائه کنند. در این بخش، پاسخ‌دهندگان در مجموع ۳۵ مؤلفه را مطرح کردند، که با ترکیب برخی از آن‌ها و حذف پاسخ‌هایی که به‌نوعی دارای هم‌پوشانی با عوامل موجود یا پیشنهادی بودند، تعداد ۲۴ مؤلفه باقی ماند.

شکل ۲. الگوریتم روش دلفی (مشایخی و همکاران، ۱۳۸۴، ۲۰۶).

یافته‌های راند دوم دلفی

در پرسش‌نامه دور دوم، فهرستی از عوامل ارائه گردید که شرکت‌کنندگان در دور اول به‌عنوان مؤلفه‌های اندیشه‌ورزی پیشنهاد کرده بودند (۲۴ شاخص). در این بخش، پاسخگو باید نظر خود را درباره میزان اهمیت هر یک از آن‌ها، با انتخاب یکی از گزینه‌های موجود در مقابل آن‌ها اعلام می‌کرد. به این ترتیب ۱۹ پرسش‌نامه (۹۵ درصد) دریافت شد. تمامی پاسخ‌دهندگان در این دور، در دور پیش نیز شرکت کرده بودند.

جهت تجزیه و تحلیل یافته‌های توصیفی حاصل از راند دوم، ۸ شاخص که درصد اجماع آن‌ها پایین‌تر از ۰/۵ بود، حذف شدند و همچنین شاخص‌هایی که درصد اجماع آن‌ها پایین‌تر از ۰/۷ بود، در راند بعدی مورد بررسی مجدد قرار گرفتند (۳ شاخص) و در نهایت شاخص‌هایی که درصد اجماع آن‌ها بالاتر از ۰/۷ بود (۱۳ شاخص)، مورد تأیید قرار گرفت.

یافته‌های راند سوم دلفی

در پرسش‌نامه دور سوم دلفی، مجموعه عواملی ارائه گردید که شرکت‌کنندگان در دو دور اول و دوم، آن‌ها را به‌عنوان مؤلفه‌های پراهمیت اندیشه‌ورزی تشخیص داده بودند. میانگین اهمیت این عوامل «زیاد» و «بسیار زیاد» ارزیابی شده بود (گویه‌های دارای وزن ۴ به بالا). در مقابل هر عامل نیز، میانگین پاسخ‌های اعضای پانل در دوره‌های پیش و پاسخ هر فرد نیز به‌صورت جداگانه درج شد. در این بخش، پاسخ‌دهنده باید مجدداً نظر خود را درباره میزان اهمیت مؤلفه‌های اندیشه‌ورزی با انتخاب یکی از گزینه‌های موجود در مقابل آن‌ها اعلام می‌کرد.

جهت تجزیه و تحلیل یافته‌های توصیفی حاصل از راند سوم، ۹ شاخص که درصد اجماع آن‌ها پایین‌تر از ۰/۵ بود، حذف شدند و شاخص‌هایی که درصد اجماع آن‌ها بالاتر از ۰/۷ بود (۸۵ شاخص)، مورد تأیید قرار گرفت.

یافته‌های راند چهارم دلفی

در پرسش‌نامه دور چهارم، مجموعه عواملی ارائه گردید که شرکت کنندگان، در دو دور اول، دوم و سوم آن‌ها را به‌عنوان عوامل کلیدی اندیشه‌ورزی انتخاب نموده بودند. میانگین اهمیت این عوامل «زیاد» و «بسیار زیاد» بود. در مقابل هر عامل نیز میانگین پاسخ‌های اعضای پانل در دور سوم و پاسخ هر فرد نیز به‌صورت جداگانه درج شد. در این بخش، پاسخ‌دهنده باید مجدداً نظر خود را درباره میزان اهمیت هر یک از عوامل با انتخاب یکی از گزینه‌های موجود در مقابل آن‌ها اعلام می‌کرد. جهت تجزیه و تحلیل یافته‌های توصیفی حاصل از راند چهارم، شاخص‌هایی که درصد اجماع آن‌ها بالاتر از ۰/۷ بود (۸۵ شاخص)، مورد تأیید قرار گرفتند.

یافته‌های توصیفی راندهای چهار گانه روش دلفی

به‌طور کلی، پانلیست‌ها در راندهای چهار گانه روش دلفی، در ۱۷ مؤلفه از راهبردها، ۲۰ مؤلفه از سازه دیدگاه اسلام، ۱۳ مؤلفه از گفتمان رهبری، ۱۹ مؤلفه از مبانی اندیشه‌ورزی و در نهایت ۱۶ مؤلفه از سازه پیامدهای اندیشه‌ورزی، به اتفاق نظر دست یافتند که در جدول (۴) ارائه شده است.

جدول ۴. آمار توصیفی مؤلفه‌های احصاشده، حذف‌شده و نهایی اندیشه‌ورزی

اجماع	مؤلفه‌های حذف‌شده				مؤلفه‌های حاصل‌شده از ادبیات، مصاحبه و راند اول				سازه‌های اندیشه‌ورزی	ردیف
	جمع	راند سوم	راند دوم	راند اول	جمع	بخش دوم راند اول	مصاحبه	ادبیات		
۱۷	۱۰	۲	۱	۷	۲۷	۴	۶	۱۷	راهبردها	۱
۲۰	۶	۰	۰	۶	۲۶	۳	۵	۱۸	دیدگاه اسلام	۲
۱۳	۱۱	۴	۲	۵	۲۴	۶	۶	۱۲	گفتمان رهبری	۳
۱۹	۷	۰	۲	۵	۲۶	۶	۵	۱۵	مبانی اندیشه‌ورزی	۴
۱۶	۱۳	۳	۳	۷	۲۹	۵	۴	۲۰	پیامدها	۵
۸۵	۴۷	۹	۸	۳۰	۱۳۲	۲۴	۲۶	۸۲	جمع	

روش تجزیه و تحلیل داده‌های کمی

تجزیه و تحلیل اطلاعات عبارت است از روشی که از طریق آن، کل فرآیند پژوهشی، از انتخاب مسأله تا دسترسی به یک نتیجه، هدایت می‌شود (دلاور، ۱۳۹۱، ۲۴۴). آمیاو و همکاران (۲۰۱۶) در یک فرامطالعه پیرامون روش دلفی، طی سال‌های ۱۹۹۶ تا ۲۰۱۴، نوع آزمون‌های مورد استفاده در تحقیقات دلفی و فراوانی آن‌ها را در جدول (۵) ارائه نموده است. بر همین اساس، تحقیق حاضر جهت سنجش اجماع، از آزمون ضریب هماهنگی کندال و آزمون خی دو استفاده نموده است.

جدول ۵. روش‌های تجزیه و تحلیل آماری استفاده‌شده در مطالعات دلفی

هدف	نوع آزمون	فراوانی
	انحراف معیار	۱۶
سنجش اجماع	ضریب هماهنگی کندال (W)	۱۵
	خی دو (χ^2)	۳
	آزمون فریدمن	۴
مقایسه درون‌گروهی	آزمون ویلکاکسون	۱
	آزمون کروسکال والیس	۱
آنالیز همبستگی	ماتریس همبستگی پیرسون	۱۲

معیار اتفاق نظر در روش دلفی (ضریب هماهنگی کندال)

ضریب هماهنگی کندال مقیاسی است برای تعیین درجه هماهنگی و موافقت میان چندین دسته رتبه مربوط به N شیئی یا فرد، در حقیقت با کاربرد این مقیاس می‌توان همبستگی رتبه‌ای میان K مجموعه رتبه را یافت. چنین مقیاسی به‌ویژه در مطالعات مربوطه به «روایی میان داوران» مفید است (ملک‌زاده و همکاران، ۲۰۱۴، ۱۰۷). جدول (۶) چگونگی تفسیر مقادیر گوناگون این ضریب را نشان می‌دهد:

جدول ۶. تفسیر مقادیر ضریب هماهنگی کندال (اصفهانی و همکاران، ۲۰۱۵، ۴۱).

۰/۹	۰/۷	۰/۵	۰/۳	۰/۱	مقدار ضریب کندال W
بسیار قوی	قوی	متوسط	ضعیف	بسیار ضعیف	تفسیر میزان اتفاق نظر
بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	وجود ندارد	اطمینان نسبت به ترتیب عوامل

ضریب هماهنگی کندال نشان می‌دهد که افرادی که چند مقوله را بر اساس اهمیت آن‌ها مرتب کرده‌اند، به‌طور اساسی معیارهای مشابهی را برای قضاوت درباره اهمیت هر یک از مقوله‌ها به کار برده‌اند و از این نظر با یکدیگر اتفاق نظر دارند. مقدار این مقیاس هنگام هماهنگی یا موافقت کامل برابر با یک و در زمان نبود کامل هماهنگی برابر با صفر است. ضریب هماهنگی کندال از رابطه زیر به دست می‌آید:

$$w = \frac{S}{\frac{1}{12} k^2 (N^2 - N)}$$

که در آن S برابر است با حاصل جمع مربع‌های انحراف‌های Rjها.

$$S = \sum [R_j - \frac{\sum R_j}{N}]^2$$

Rj: مجموع رتبه‌های مربوط به یک عامل؛

K: تعداد مجموعه‌های رتبه‌ها (تعداد داوران)؛

N: تعداد عوامل رتبه‌بندی شده.

«اشمیت^۱» برای تصمیم‌گیری درباره توقف یا ادامه دوره‌های دلفی دو معیار آماری ارائه می‌کند اولین معیار، اتفاق نظری قوی میان هیات است که بر اساس مقدار ضریب هماهنگی کندال تعیین می‌شود در صورت نبود چنین اتفاق نظری، ثابت ماندن این ضریب یا رشد ناچیز آن در دو دور متوالی نشان می‌دهد که افزایشی در توافق اعضا صورت نگرفته است و فرایند نظرخواهی باید متوقف شود. شایان ذکر است که معناداری آماری ضریب W برای متوقف کردن فرایند دلفی کفایت نمی‌کند. برای هیات‌های با تعداد بیشتر از ۱۰ عضو حتی مقادیر بسیار کوچک W نیز

1- Schmitt

معنادار به حساب می‌آیند (مشایخی و همکاران، ۱۳۸۴، ۲۰۸). لازم به ذکر است، آزمون ضریب هماهنگی کندال توسط نرم‌افزار SPSS قابل محاسبه است که بر اساس آن، در جدول (۷) به‌عنوان نمونه، ضریب هماهنگی کندال و خی دو در راند چهارم ارائه شده است:

جدول ۷. میزان اجماع نظر خبرگان در راند چهارم دلفی با استفاده از ضریب هماهنگی کندال و خی دو

ردیف	سازه	تعداد شاخص	تعداد خبرگان	ضریب هماهنگی			آزمون خی دو			
				ضریب کندال	سطح معناداری	نتیجه	آماره کای دو	درجه آزادی	سطح معناداری	نتیجه
۱	راهبردها	۱۷	۱۸	۰/۸۱	۰/۰۰۱	قوی	۲۸۱.۴۲۱	۱۶	۰/۰۰۱	مطلوب
۲	دیدگاه اسلام	۲۰	۱۸	۰/۷۶	۰/۰۰۰	قوی	۲۴۵.۳۲۱	۱۹	۰/۰۰۶	مطلوب
۳	گفتمان رهبری	۱۳	۱۸	۰/۸۰	۰/۰۰۲	قوی	۳۶۱.۲۴۵	۱۲	۰/۰۴۱	مطلوب
۴	مبانی	۱۹	۱۸	۰/۸۶	۰/۰۰۰	بسیار قوی	۱۵۹.۱۱۳	۱۸	۰/۰۳۶	مطلوب
۵	پیامدها	۱۶	۱۸	۰/۸۲	۰/۰۰۰	قوی	۲۶۰.۳۲۱	۱۵	۰/۰۰۱	مطلوب

جهت تجزیه و تحلیل یافته‌های استنباطی حاصل از راند چهارم نیز، همان‌طور که در جدول‌های (۱۴-۴) مشاهده می‌شود، ضرایب هماهنگی (کندال) در مبانی اندیشه‌ورزی بسیار قوی گزارش شده است که نشان‌دهنده هماهنگی بسیار بالای بین پانلیست‌ها می‌باشد، در سایر سازه‌ها نیز ضریب هماهنگی قوی گزارش شده است. از سوی دیگر، سطح معناداری برای ضریب هماهنگی کندال در همه پارادایم‌ها نیز بیشتر از پنج صدم است؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت ضرایب مذکور معنادار می‌باشند.

یافته‌های حاصل از آزمون فریدمن

طبق تحقیقات آمیاو و همکاران (۲۰۱۶)، یکی از آزمون‌هایی که جهت رتبه‌بندی مطالعاتی که با روش دلفی انجام شده است، روش فریدمن است.

جدول ۸. اولویت‌بندی معیارهای مدل اندیشه‌ورزی با استفاده از آزمون فریدمن

ردیف	معیار	تعداد شاخص	امتیاز فریدمن	اولویت
۱	مبانی اندیشه‌ورزی	۱۹	۴۴.۷۲	اول
۲	گفتمان رهبری	۱۳	۴۴.۴۷	دوم
۳	پیامدهای اندیشه‌ورزی	۱۶	۴۳.۸۸	سوم
۴	دیدگاه اسلام	۲۰	۴۱/۸۶	چهارم
۵	راهبردها	۱۷	۴۰/۶۵	پنجم

** Sig=.000

بر اساس جدول (۸)، بیشترین رتبه فریدمن مربوط به معیار «مبانی اندیشه‌ورزی» با مقدار ۴۴/۷۲ و کمترین رتبه فریدمن مربوط به معیار «راهبردهای اندیشه‌ورزی» با مقدار ۴۰/۶۵ می‌باشد، اولویت سایر معیارها نیز در جدول (۸) ارائه شده است.

روایی ابزار تحقیق - مثلث‌بندی

ابزار اندازه‌گیری در جهت بررسی به مسأله روایی و پاسخگویی به آن، نقش بسیار کلیدی جهت ارزیابی پژوهش‌های مدیریتی ایفا می‌نماید. افزایش اعتبار و روایی ابزار اندازه‌گیری، سبب کسب اطمینان از سنجش دقیق متغیرهای تحقیق و در نتیجه افزایش اعتماد به یافته‌های پژوهشی می‌شود؛ اما واقعیت این است که دستیابی به هدف مزبور، در ایده مثلث‌بندی ریشه دارد. مثلث‌بندی گویای به کارگیری بیش از یک رویکرد در بررسی سؤالات پژوهشی به منظور افزایش اطمینان در یافته‌های تحقیق است، علاوه بر این، مثلث‌بندی به تعمیق و گسترش شناخت پژوهشگر نیز مربوط می‌شود. یکی از انواع روش‌های مثلث‌بندی، مثلث‌بندی متدولوژیکی است که گویای به کارگیری بیش از یک روش برای گردآوری داده است (مهرگان و زالی، ۱۳۸۵، ۷). بر همین اساس، در تحقیق حاضر، در قسمت روایی از مثلث‌بندی استفاده شده است که روش‌های آن عبارت‌اند از: روایی منطقی (صوری و محتوایی لاووشه) و روایی سازه (تحلیل عاملی اکتشافی و تاییدی)؛ که به صورت مختصر ارائه خواهند شد.

اعتبار عاملی صورتی از اعتبار سازه است که از طریق تحلیل عاملی به دست می‌آید (کلاین، ۱۳۹۳، ۵). این فن، یکی از فنون تقلیل داده می‌باشد (مهرگان و زالی، ۱۳۸۵، ۱۶)، که در علوم

انسانی کاربرد فراوان دارد. در حقیقت استفاده از تحلیل عاملی در شاخه‌هایی که در آن‌ها آزمون و پرسش‌نامه استفاده می‌شود، لازم و ضروری است (کلاین، ۱۳۹۳، ۵).

جهت مستند نمودن روایی سازه سوالات پرسش‌نامه تحقیق که دارای پنج سازه گفتمان رهبری (۱۳ سؤال)، راهبردها (۱۷ سؤال)، مبانی اندیشه‌ورزی (۱۹ سؤال)، دیدگاه اسلام (۲۰ سؤال) و در نهایت پیامدهای اندیشه‌ورزی (۱۶ سؤال) می‌باشد، از تحلیل عاملی اکتشافی به شیوه واریانس (KMO=0/791, sig=0/000) و تحلیل عاملی تأییدی (حالت استاندارد و معناداری) استفاده شد که نتایج نشان داد (شکل ۴) که مقدار t-value برای کلیه سوالات پرسش‌نامه بزرگ‌تر از ۱.۹۶ می‌باشد؛ در ضمن، مقیاس پاسخگویی پرسش‌نامه‌ها نیز طیف پنج گزینه‌ای لیکرت بوده است.

همبستگی هر متغیر با هر عامل را بار عاملی^۱ گویند (ابراهیم‌زاده، ۱۳۹۳، ۲۳). هرچه بار عاملی بزرگ‌تر و به عدد یک نزدیک‌تر باشد، یعنی متغیر مشاهده‌شده بهتر می‌تواند متغیر مستقل را تبیین نماید. اگر بار عاملی کمتر از ۰.۳ باشد، رابطه ضعیف در نظر گرفته شده و از آن صرف‌نظر می‌شود. بار عاملی بین ۰.۳ تا ۰.۶ قابل قبول است و اگر بزرگ‌تر از ۰.۶ باشد خیلی مطلوب است (یعقوبی و همکاران^۲، ۲۰۱۷، ۷۱). همان‌طور که در شکل (۳) مشاهده می‌شود، بارهای عاملی خروجی مدل اندیشه‌ورزی بالای ۰.۳ می‌باشند و این مبین مربوط بودن سؤالاتی که برای سنجش یک مؤلفه یا عامل در نظر گرفته شده‌اند، می‌باشد.

علاوه بر تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی، جهت سنجش اعتبار پرسش‌نامه از روایی منطقی (ظاهری و محتوا) استفاده شده است که گویه‌های پرسش‌نامه را مورد تأیید قرار می‌دهند. روایی محتوا، ایجاد اطمینان می‌کند که همه ابعاد و مؤلفه‌هایی که می‌تواند مفهوم مورد نظر ما را انعکاس دهند، در آن سنججه وجود دارد (دانایی‌فرد و همکاران، ۱۳۸۶، ۳۱۳). یکی از روش‌های سنجش روایی محتوا، روش لاوشه^۳ می‌باشد که توسط اونوگ‌بوزی و همکاران^۱ (۲۰۱۰) ارائه شد که از طریق رابطه زیر به دست می‌آید:

1. Factor Loading

2. Yaghoubi et al

3. Lavshe

$$CVR = \frac{ne - \frac{N}{2}}{\frac{N}{2}} \quad (1)$$

که در این رابطه:

CVR: نسبت روایی محتوایی؛

ne: تعداد متخصصانی که گویه مورد نظر در پرسش نامه را مناسب دانسته‌اند؛

N: تعداد کل متخصصان.

برای تعیین روایی محتوایی پرسش نامه تحقیق، ابتدا پرسش نامه اولیه را که از بخش کیفی به دست آمده بود و شامل ۸۵ گویه می‌باشد، بین ۱۸ نفر صاحب نظر و تجربه مرتبط با موضوع تحقیق، که متشکل از اساتید دانشگاهی (عرصه آکادمیک) می‌باشند، توزیع شد و از آن‌ها خواسته شده که به این سؤال پاسخ دهند، آیا هر کدام از گویه‌ها، سازه اصلی مربوطه و در نهایت موضوع رساله را مورد سنجش قرار می‌دهند یا خیر؟

پس از تکمیل و جمع آوری پرسش نامه‌ها (از میان ۱۸ پرسش نامه ارسالی ۱۲ نفر آن را تکمیل و عودت دادند) و تجزیه و تحلیل اطلاعات اولیه با استفاده از روش لاوشه، نسبت روایی محتوا بر اساس جدول استاندارد (۹) مورد مقایسه قرار گرفت:

جدول ۹. حداقل مقدار و تعداد خبرگان در روایی محتوایی لاوشه (اونوگ بوزی و همکاران، ۲۰۱۰).

تعداد خبرگان	مقدار CVR	تعداد خبرگان	مقدار CVR
۵	۰/۹۹	۱۱	۰/۵۹
۶	۰/۹۹	۱۲	۰/۵۶
۷	۰/۹۹	۱۳	۰/۵۴
۸	۰/۷۸	۱۴	۰/۵۱
۹	۰/۷۵	۱۵	۰/۴۹

با توجه به این که تعداد خبرگانی که پرسش‌نامه را مورد بررسی قرار دادند، ۱۲ نفر بودند و بر اساس جدول بالا، نسبت روایی محتوا برای ۱۲ نفر ۰/۵۶ می‌باشد، همچنین، نسبت روایی محتوایی کل پرسش‌نامه نیز با استفاده از فرمول لاوشه ۰/۶۲ به دست آمد؛ بنابراین این درصد تأیید شده از سوی کارشناسان، نشان‌دهنده این مطلب است که پرسش‌نامه از روایی مناسبی برخوردار است.

پایایی ابزار تحقیق

مقصود از پایایی در پژوهش آن است که آیا روش‌های پژوهش را می‌توان به وسیله دیگران تکرار کرد (هومن، ۱۳۹۴، ۵۵). معمول‌ترین آزمون پایایی سازگاری درونی در پژوهش‌های کمی، ضریب آلفای کرونباخ^۱ می‌باشد که برای سؤال‌ها یا طبقات چند مقیاسی استفاده می‌شود (جعفرپور و بابایی‌فارسانی، ۱۳۹۲، ۱۱۳).

به منظور اطمینان از پایا بودن پرسش‌نامه و هم‌سانی درونی سؤال‌ها، ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد. بدین ترتیب که پرسش‌نامه حاصل از پایان راند چهارم دلفی، در بین ۸۴ نفر از پژوهشگران و کارکنان دانشگاه جامع امام حسین (ع) توزیع گردید که نتایج آن در جدول (۱۰) ارائه شده است:

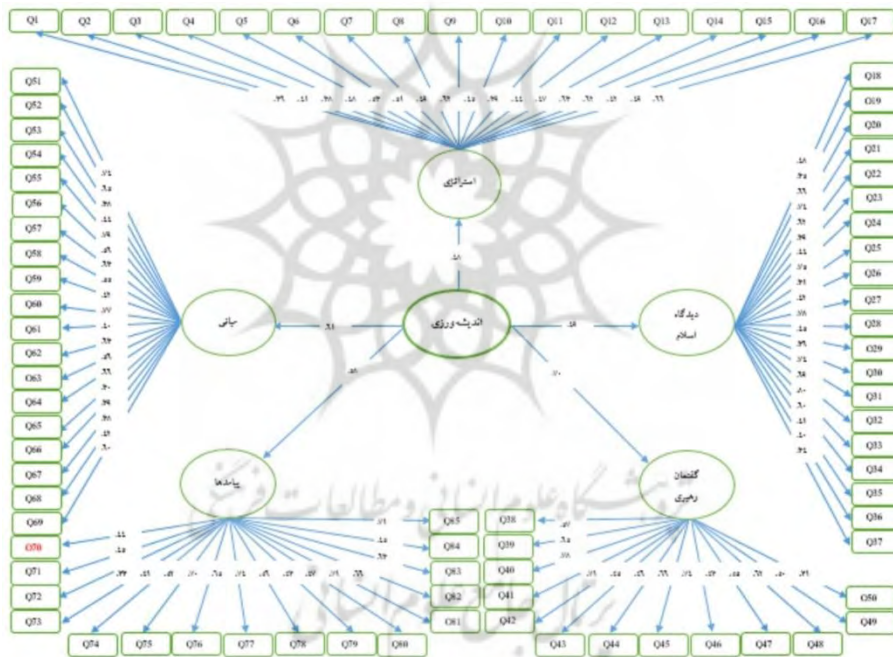
جدول ۱۰. ضریب آلفای کرونباخ سازه‌های مدل اندیشه‌ورزی

سازه‌های مدل اندیشه‌ورزی	تعداد سؤالات	ضریب آلفای کرونباخ
راهبردها	۱۷	٪۷۹
دیدگاه اسلام	۲۰	٪۷۷
گفتمان رهبری	۱۳	٪۷۶
مبانی اندیشه‌ورزی	۱۹	٪۸۴
پیامدهای اندیشه‌ورزی	۱۶	٪۸۸

1. Cronbach

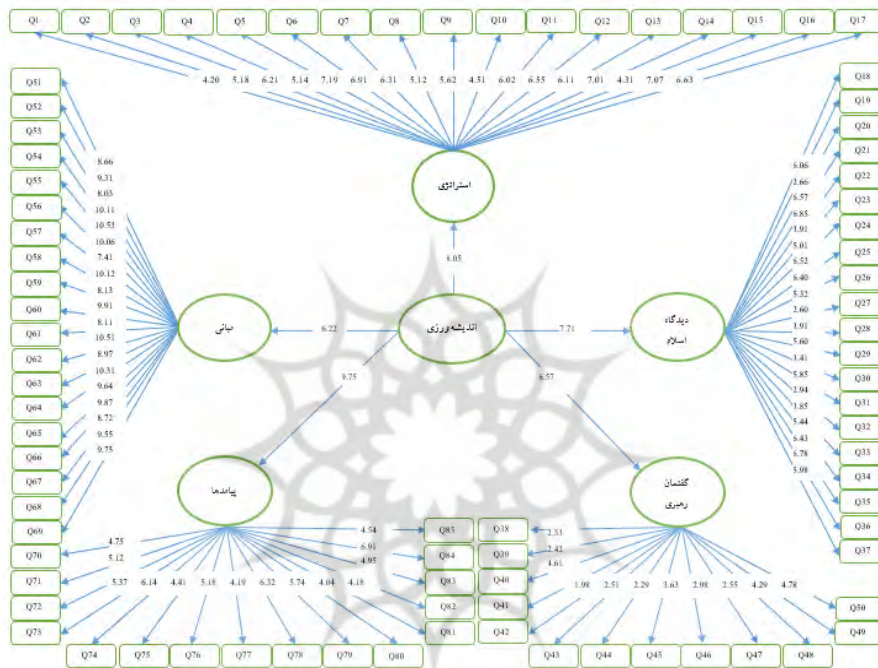
ارائه مدل و برازش

در تحلیل عاملی تأییدی پژوهشگر بر اساس دانش نظری، تحقیق تجربی و مطالعات قبلی، فرض می‌کند بین متغیرهای مشاهده‌شده و عامل‌های بنیادی رابطه وجود دارد و سپس به آزمون فرض می‌پردازد. در تحلیل عاملی تأییدی، پژوهشگر به دنبال تهیه مدلی است که فرض می‌شود داده‌های تجربی را بر پایه چند پارامتر به نسبت اندک، توصیف یا تبیین می‌کند. این مدل نیز مبتنی بر اطلاعات پیش‌تجربی درباره ساختار داده‌هاست (مقیم‌فیروزآباد، ۱۳۹۴، ۱۲۵). با توجه به خروجی نرم‌افزار لیزرل (در حالت استاندارد) که در شکل (۳) ارائه شده است، برازش مدل مناسب است.

شکل ۳. مدل اندیشه‌ورزی حاصل از پژوهش در حالت استاندارد

مقدار آماره t همان معناداری همبستگی‌های مشاهده‌شده را در سطح خطای ۵٪ نشان می‌دهد. اگر هر یک از مقادیر کوچک‌تر از ۱.۹۶ باشد، نشان می‌دهد همبستگی مشاهده‌شده در حالت استاندارد، معنادار نیست (ویرا^۱، ۲۰۱۵، ۷۴). طبق نتایج به‌دست‌آمده برای مدل اندیشه‌ورزی در شکل (۴)، تمامی مقادیر t -value پذیرفته شده است.

شکل ۴: مدل اندیشه‌ورزی حاصل از پژوهش در حالت معناداری

با توجه به خروجی نرم‌افزار لیزرل که در جدول (۱۱) ارائه شده است و همچنین با توجه به شکل‌های (۳ و ۴) که مربوط به حالت‌های استاندارد و معناداری می‌باشد، برازش مدل مناسب است.

جدول ۱۱. بررسی شاخص‌های برازش تحلیل عاملی تأییدی مدل مفهومی تحقیق

شاخص‌های برازش	مقدار استاندارد	میزان	تفسیر
χ^2/df	< ۳	۱/۸۱	برازش مطلوب
P.value	> ۰/۰۵	۰/۰۹۵	برازش مطلوب
GFI	> ۰/۹	۰/۹۳	برازش مطلوب
AGFI	> ۰/۹	۰/۹۱	برازش مطلوب
NFI	> ۰/۹	۰/۹۴	برازش مطلوب
CFI	> ۰/۹	۰/۹۶	برازش مطلوب
RMSEA	< ۰/۰۵	۰/۰۴۱	برازش مطلوب

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

برخی از محققین از جمله لوین و همکاران^۱ (۲۰۰۱) و همچنین سویلز و همکاران^۲ (۲۰۰۴)، به ارائه ساختاری برای نگارش بخش «بحث» در پژوهش پرداخته‌اند. به عقیده آن‌ها، «بحث» در پژوهش‌های علمی، متشکل از پنج گام به شرح زیر می‌باشد (نیکوپور و امینی‌فارسانی، ۲۰۱۲، ۶۱).
۱- بیان دوباره اهداف و یافته‌های مقاله

بر اساس گام اول، هدف اصلی تحقیق، ارائه الگوی اندیشه‌ورزی در دانشگاه جامع امام حسین (ع) تهران با استفاده از روش دلفی می‌باشد که این الگو شامل معیارهایی از قبیل: گفتمان رهبری، راهبردها، مبانی، دیدگاه اسلام و در نهایت پیامدهای اندیشه‌ورزی می‌باشد؛ همچنین هدف فرعی تحقیق، شناسایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر اندیشه‌ورزی با استفاده از روش دلفی بوده است که بر اساس آن، ۸۵ مؤلفه کلیدی و ۵ معیار اصلی شناسایی گردید که از بین این پنج معیار، بیشترین امتیاز فریدمن مربوط به مبانی اندیشه‌ورزی با مقدار ۴۴.۷۲ و کمترین امتیاز مربوط به راهبردها با امتیاز ۴۰.۶۵ می‌باشد.

1. Lewin et al

2. Swales et al

۲- ارزیابی نتایج پژوهش با توجه با مطالعات (تحقیقات) پیشین و مقایسه با یافته‌های قبلی بر اساس گام دوم، یکی از معیارهای اصلی اندیشه‌ورزی که در تحقیق حاضر احصا گردید، ابعاد اندیشه‌ورزی از دیدگاه اسلام می‌باشد، که شامل: موضوع‌های اندیشه‌ورزی (آیات آفاقی، انفسی و کتاب خدا)؛ مراتب اندیشه‌ورزی (شنیدن، دیدن، مشاهدات قلبی و مطالعات متنی)؛ ملزومات اندیشه‌ورزی (داشتن علم و آگاهی، روح حقیقت‌جویی و تزکیه نفس)؛ روش‌های اندیشه‌ورزی (قصه‌گویی، تمثیل، عبرت‌آموزی و گفت‌وگو و مباحثه) و آفات و موانع اندیشه‌ورزی (عجب و خودپستی، تقلید کورکورانه، حب و بغض، خشم و غضب) می‌باشد که با نتایج تحقیقات سرتیپ‌زاده (۱۳۹۰) همخوانی دارد.

یکی دیگر از معیارهای اصلی اندیشه‌ورزی که در تحقیق حاضر احصا گردید، پیامدهای اندیشه‌ورزی می‌باشد، که شامل: تبدیل شدن سازمان‌ها به سازمان‌های دانش‌آفرین است که با نتایج تحقیقات رتنا (۲۰۱۱) و پیرکو و همکاران (۲۰۱۷) همخوانی دارد و همچنین یادگیرنده شدن سازمان‌ها با دیدگاهی سیستمی می‌باشد، که با نتایج تحقیقات بابایی‌فارسانی و همکاران (زیر چاپ) همخوانی دارد. همچنین یکی دیگر از معیارهای اصلی اندیشه‌ورزی، راهبردها می‌باشند که با نتایج تحقیقات رتنا (۲۰۱۱) و اخوان و همکاران (۲۰۱۵) همخوانی دارد و از معیارهای اصلی اندیشه‌ورزی در معیار راهبرد، مسأله‌یابی است که با نتایج تحقیقات پوجولا و پوسا (۲۰۱۶) همخوانی دارد.

۳- بیان محدودیت‌های بالقوه^۱ تحقیق

گام سوم ساختار نگارش بحث، بیان محدودیت‌های بالقوه تحقیق می‌باشد. همان‌طور که ذکر شد، محدودیت‌های بالقوه پژوهش مربوط به مشکلات روایی می‌باشد؛ بر این اساس، یکی از محدودیت‌های تحقیق حاضر، به دلیل ماهیت اکتشافی آن، این است که علی‌رغم استفاده از مثلث‌بندی، معیارها و مؤلفه‌هایی وجود دارند که محقق در این تحقیق نتوانسته است جهت سنجش اعتبار مؤلفه‌ها، آن‌ها را در معرض دید خبرگان قرار دهد.

۴- ارائه تفسیر و یا توضیح نتایج

گام چهارم ساختار نگارش بحث، ارائه تفسیر و یا توضیح نتایج می‌باشد. همان‌طور که ذکر شد، در این گام، نویسنده باید به تحلیل نتایج به‌دست آمده، شناسایی روابط موجود میان آن‌ها و در نهایت تبیین آن‌ها بپردازد.

در جامعه انسانی از خلقت آدم تا امروز، بزرگانی وجود داشته‌اند که اهمیت تفکر را بیان نموده‌اند و بر ارزش اندیشه صحه گذاشته‌اند. از دیدگاه قرآن کریم، اساس هدایت و رشد انسان در گرو شکوفایی نیروی اندیشه و میزان بهره‌مندی از آن است؛ حضرت علی (ع) نیز می‌فرماید: «انسان به خردش است»، در این عبارت کوتاه، شاخص انسان را خرد و قدرت اندیشه او عنوان می‌دارد.

از طرفی، انسان موجودی اجتماعی است؛ به این معنا که در فراگرد ارتباط و تعامل با هم‌نوعان خود، مسائل پیش روی را در تطبیق با طبیعت حل می‌کند. انسان این توان را دارد که از قو هم‌نوعان خود بهره‌گیرد و با هماهنگی کردن دیگران، به سوی هدف معین حرکت کند. این نتیجه، در گرو کار تیمی است، که یکی از اهداف دین اسلام، دمیدن روح جمعی در کالبد جامعه مسلمانان و آشنا کردن آنان با فعالیت‌های گروهی است. از آداب و مناسک حج گرفته تا مراسم نماز جمعه و جماعت و بسیاری از احکام دیگر که همگی از نوعی روحیه جمع‌گرایی حکایت دارد و مسلمانان را به نوعی نظم‌پذیری گروهی تشویق می‌کند.

از سوی دیگر، کیفیت و اعتبار یک گروه به کیفیت تصمیماتی بستگی دارد که در آن مجموعه اتخاذ می‌شود. در یک گروه کارآمد آنچه که در بادی امر مسأله تلقی شود، عنصری برای جهش به سوی اهداف سازمانی تلقی می‌شود و از رهگذر مدیریت مناسب، چالش به فرصت تبدیل می‌شود. چنین وضعیتی زمانی حاصل می‌شود که تصمیم‌گیری در فرآیندی بر اساس انسجام نخبگان و مبتنی بر داده‌های عینی انجام شود.

گذشته از دیدگاه‌های جدید، در فرهنگ غنی اسلامی نیز زمینه‌های امعان‌نظر جدی به مسأله مشاوره و بهره‌گیری از اندیشه‌ها وجود دارد. حضرت علی (ع) خطاب به مالک اشتر می‌فرماید:

«هر چه بیشتر با دانشمندان و فرزندگان هم‌نشینی و همدمی کن؛ تا موجبات سامان‌یابی کشور فراهم آید» (نهج البلاغه، ۵۳).

سفارش مولای متقیان به هم‌نشینی با علماء و حکما به خاطر افزودن دامنه علم و حکمت شخص است تا در مواقع حساس تصمیم‌گیری از اطلاعات و وسعت دانش بیشتر برخوردار باشد و این کلام در واقع تأکید بر ضرورت ارتباط دائمی با مراکز علم و دانش و فن می‌باشد. پژوهشگران نیز معتقدند که در دنیای پیچیده و پر تغییر امروزی، نمی‌توان به این الگو که بالایی‌ها فکر می‌کنند و پائینی‌ها عمل کنند، بسنده کرد؛ فکر و عمل باید در تمامی سطح یکپارچه شود، همه افراد را درگیر شناسایی و حل مسائل نمود و بدین وسیله تجربه‌های جدیدی آموخت، امور را بهبود بخشید و بر توانایی‌های خود افزود، چنین ویژگی‌هایی، مختص سازمان یادگیرنده است.

ارزش اصلی سازمان یادگیرنده (سازمان‌های دانش‌آفرین) همانا حل مسأله است، در حالی که سازمان سنتی بدان‌گونه طرح‌ریزی شده بود که کارآیی افزایش یابد. در چنین سازمانی کارکنان و اعضاء پیوسته درصدد شناسایی مسأله می‌باشند و این بدان معنی است که آنان همواره درصدد درک نیازهای ارباب‌رجوع و محیط خواهند بود.

در چنین سازمانی، یکی از تشکلهایی که در آن فرآیند تعامل افکار نخبگان به‌صورتی روشمند صورت می‌گیرد و نتیجه آن در قالب سیاست‌های مشخص و واضح به مدیران ارشد، ارائه می‌شود، تشکیل گروه‌های اندیشه‌ورزی است. بدین ترتیب کار ویژه گروه‌های اندیشه‌ورزی را می‌توان تصمیم‌سازی برای اتخاذ تصمیمات کلان دانست. گروه‌های اندیشه‌ورزی نظریه‌پردازان و تحلیل‌گرانی هستند که با تسلط بر تئوری‌ها از تجربه و دانش خود برای گشودن گره‌های مدیریتی در موضوعات مختلف مورد نیاز سپاه، ارائه طریق می‌کنند.

با بررسی اسناد بالادستی راهبردی (سند چشم‌انداز بیست ساله، الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت و بیانیه گام دوم انقلاب) و همچنین اسناد میان‌مدت (سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه) و در نهایت سرفصل‌های رویه‌ساز بسیج، می‌توان گفت: «یکی از دغدغه‌های اصلی مقام معظم

رهبری که در تمامی اسناد مشاهده می‌شود، لزوم پرداختن به علم و دانش و همچنین تشکیل هیئت‌های اندیشه‌ورز است؛ همچنان‌که یکی از سرفصل‌های بیانیه گام دوم، جایگاه علم و پژوهش، می‌باشد که در همین راستا معظم‌له فرمودند: «دانش، آشکارترین وسیله عزت و قدرت یک کشور است. روی دیگر دانایی، توانایی است».

ایجاد و تقویت گروه‌های اندیشه‌ورز باعث می‌شود که ضمن آسیب‌شناسی سازمانی با هدف کم نمودن فاصله بین وضعیت موجود و وضعیت مطلوب، مسائل شناسایی شوند، سپس از طریق روش‌های حل مساله (گروه‌های متعامل، طوفان فکری، روش گروه اسمی، روش دلفی، میزگرد از راه دور)، ایده‌ها و خلاقیت‌ها به‌عنوان منابع ارزش‌آفرین سازمان‌ها ارائه شوند، در واقع، «اندیشیدن به خارج از کادر» به‌عنوان محور اصلی خلاقیت به‌شمار می‌رود. یکی از مهم‌ترین وظایف سازمان در این رابطه، ایجاد بستری مناسب جهت بروز ایده‌های کارکنان و تدوین فرآیندهایی جهت نتیجه‌گرا شدن ایده‌های جدید است.

از طرفی، جهت ایجاد ایده، نیاز به تفکر است، تفکر رفتاری یادگرفتنی است و بنابراین می‌توان افراد را با فراهم کردن شرایط قابل کنترل، متفکر و خلاق بارآورد در واقع، فکر کردن یک مهارت است و آن‌ها که در زندگی‌شان به موفقیت‌های چشم‌گیری دست یافته‌اند، سریع و حرفه‌ای این مهارت را آموخته‌اند و به‌کار گرفته‌اند. یکی از اهداف تشکیل گروه‌های اندیشه‌ورز این است که اعضای گروه در وهله اول با ترمینولوژی فکر کردن آشنا شوند، سپس از طریق آموزش‌هایی که در حوزه‌های تفکر (منطقی، خلاق، سیستمی، انتقادی، واگرا، هم‌گرا، شهودی و راهبردی)، طی می‌نمایند، توانمند شوند و فرآیند آموزش تفکر را نیز فراگیرند و از این طریق، ابزار لازم را جهت تولید اندیشه و فکر که خروجی جلسات اندیشه‌ورزی می‌باشد را به‌دست آورند و با روش‌های ایجاد تفکر، این ایده‌های ایجادشده، تبدیل به راه‌حل سازمانی شوند.

همچنین در صورت توجه بیشتر به گروه‌های اندیشه‌ورز، توسط دانشگاه امام حسین (ع) دستاوردهایی از قبیل، پاسخگویی به ابهامات و سؤالات پژوهشی؛ تولید فکر، اندیشه و دانش؛ ایجاد تفکر جمعی روشمند؛ ایجاد گروه‌های حل‌کننده مسائل؛ آشنایی با تصمیم‌گیری سیستمی

به صورت کاربردی؛ تبدیل سازمان به سازمان یادگیرنده و سازمان دانش‌آفرین؛ تبدیل دانش ضمنی سازمان به دانش صریح؛ کسب، نشر و انتقال دانش و تجربیات بین کارکنان را به ارمغان خواهد آورد.

به عبارت دیگر، با تشکیل گروه‌های اندیشه‌ورز در سازمانی که همه افراد را درگیر شناسایی و حل مسائل می‌نماید و از طریق آن تجربه‌های جدیدی می‌آموزند، امور را بهبود می‌بخشد و بر توانایی‌های افراد می‌افزاید و به‌طور کلی، راهی نوین برای اندیشیدن درباره سازمان به وجود می‌آورد و از آن طریق تجارب، مهارت‌ها، دیدگاه‌های کاری (دانش ضمنی) به منصفه ظهور برسد. ۵- بیان پیشنهادهایی راجع به انجام تحقیقات آینده؛

- مؤلفه‌های کلیدی اندیشه‌ورزی با روش‌های کیفی دیگری همچون تئوری داده بنیاد نیز احصا گردد و نتایج آن با روش دلفی مورد بحث و بررسی قرار گیرد.
- روابط بین سازه‌های مدل اندیشه‌ورزی و همچنین تأثیرگذاری و تأثیرپذیری سازه‌ها از طریق روش دلفی مورد بررسی قرار گیرد.

منابع

- آقاچانی، احمد؛ عسگری، محمود (۱۳۹۰). نقش آفرینی اتاق‌های فکر در سیاست‌گذاری دفاعی - امنیتی، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال نهم، شماره سی و دوم، ۱۳۷-۱۷۲.
- ادیانی، سیدیونس (۱۳۸۵). اتاقی برای فکر سازی و فکروورزی، مجله پگاه، شماره ۱۲۹، ۱-۳۴.
- ابراهیم‌زاده دستجردی، رضا (۱۳۹۳). جزوه درس تحلیل آماری، مقطع دکتری مدیریت صنعتی، نیم‌سال اول، دانشگاه آزاد اسلامی خوراسگان.
- بابایی‌فارسانی، میثم؛ علی‌دادی تلخستانی، ابوذر و حاجی ملامیزایی، حمید (۱۳۹۸). اندیشه‌ورزی در سازمان‌های دانش‌آفرین، انتشارات دانشگاه جامع امام حسین (ع)، در دست چاپ، تهران.
- بابایی‌فارسانی، میثم؛ علی‌دادی تلخستانی، ابوذر و حاجی ملامیزایی، حمید (زیر چاپ). اندیشه‌ورزی در سازمان‌های دانش‌آفرین، انتشارات دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران.
- بیانات مقام معظم رهبری، قابل دست‌یابی در: www.khamenei.ir

- جعفرپور محمود؛ بابایی فارسانی، میثم (۱۳۹۲). مقاله‌نویسی علمی، رویکردی کاربردی. تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
- دانایی فرد، حسن؛ امامی، سید مجتبی (۱۳۸۶). تأملی بر نظریه‌پردازی داده‌بنیاد: استراتژی‌های پژوهش کیفی، فصلنامه اندیشه مدیریت، شماره ۲، ۶۹-۹۷.
- دفت، ریچارد ال (۱۳۸۸). تئوری و طراحی سازمان، ترجمه علی پارسائیان و سیدمحمد اعرابی، انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی، چاپ ششم، تهران.
- دلاور، علی (۱۳۹۱). روش تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی. چاپ سی و ششم، تهران: انتشارات نشر ویرایش.
- راهداری، علیرضا (۱۳۹۶). اتاق فکر در ده گام، چاپ هفتم، انتشارات نظری، تهران.
- راهداری، علیرضا؛ نصر، مصطفی (۱۳۹۶). چالش‌های اتاق فکر در ایران، فصلنامه فرآیند مدیریت توسعه، دوره سوم، شماره دوم، پیاپی ۱۰۰، تابستان، ۲۳-۵۴.
- سرتیپ‌زاده، لیلیا (۱۳۹۰). ابعاد اندیشه‌ورزی از دیدگاه قرآن کریم و تعلیم و تربیت، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)، تهران.
- شاهقلیان، کیوان؛ زرآبادی‌پور، مجتبی (۱۳۹۵). ارائه مدل ارزیابی عوامل موفقیت انجمن‌های خبرگی در شرکت‌های دانش‌بنیان. مجله مدیریت توسعه و تحول، شماره ۲۶، ۵۳-۵۸.
- طبرسا، غلامحسین؛ دهقان، نسرين (۱۳۸۹). اتاق فکر و جایگاه آن در سازمان، فصلنامه تدبیر، شماره بیست و یکم، تیرماه، ۵۸-۶۴.
- فقیهی، ابوالحسن و رجب‌بیگی، مجتبی (۱۳۸۲). مقایسه تحلیلی رویکردهای نوین مدیریت، فصلنامه دانش مدیریت، شماره شصت و سوم، زمستان، ۱۰۷-۷۹.
- کرسول، جولیت (۱۳۹۴). پوشش کیفی و طرح پژوهش، انتخاب از میان پنج رویکرد روایت پژوهی، پدیدارشناسی، نظریه داده‌بنیاد، قوم‌نگاری، مطالعه موردی، ترجمه حسن دانایی‌فرد، حسن کاظمی، ویرایش دوم، تهران: انتشارات صفار.
- کلاین، پل (۱۳۹۳). راهنمای آسان تحلیل عاملی. ترجمه سیدجلال صدرالسادات و اصغر مینایی، تهران: انتشارات سمت.
- لاجوردی، اشرف (۱۳۸۴). گونه‌شناسی نقش کانون‌های تفکر در عرصه خط‌مشی‌های عمومی، پژوهشی بر مبنای روش کیو، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت دولتی دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- مشایخی، علی‌نقی؛ فرهنگ، علی‌اکبر؛ مومنی، منصور و علی‌دوستی، سیروس (۱۳۸۴). بررسی عوامل کلیدی موثر بر کاربرد فناوری اطلاعات در سازمان‌های دولتی ایران: کاربرد روش دلفی، فصلنامه مدرس علوم انسانی، ویژه‌نامه مدیریت، پاییز، ۱۹۱-۲۳۲.

- محبزادگان، یوسف، پرداختچی، محمدحسن، قهرمانی، محمد، فراست‌خواه، مقصود (۱۳۹۲). تدوین الگویی برای بالندگی اعضای هیئت علمی با رویکرد مبتنی بر نظریه داده بنیاد، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره ۷۰: ۱-۲۵.
- مهرگان، محمدرضا؛ زالی، محمدرضا (۱۳۸۵). در جست وجوی فنون تعیین روایی در پژوهش‌های مدیریتی، فصلنامه علمی پژوهشی فرهنگ مدیریت، سال چهارم، شماره چهاردهم، پاییز و زمستان، ۲۶-۵.
- مقیمی‌فیروزآباد، معصومه (۱۳۹۴). طراحی الگوی اخلاق حرفه‌ای مدیران آموزشی با رویکرد اسلامی- ایرانی، رساله دکتری، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
- هومن، حیدرعلی (۱۳۹۴). راهنمای عملی پژوهش کیفی. چاپ هفتم، تهران: انتشارات سمت.

References

- Akhavan, P., Marzieh, B. and Mirjafari, M. (2015). Identifying the success factors of Communities of Practice (CoPs): How do they affect on students to create knowledge?, VINE, Vol. 45, No. 2, pp. 198-213
- Creswell jw, Plano Clark vl. (2010). Designing and conducting mixed methods research, Second edition, Sage Publication, inc. Day.
- Effah Ernest Ameyaw, Yi Hu, Ming Shan, Albert P. C. Chan & Yun Le (2016). Application of Delphi method in construction engineering and management research: A quantitative perspective, Journal of Civil Engineering and Management, 22(8): 991-1000.
- Impedovo, M. and Manuti, A. (2016). Boundary objects as connectors between communities of practices in the organizational context", Development and Learning in Organizations, Vol. 30 No. 2, pp. 7-10
- Jassbi, A., Jassbi, J., Akhavan, P., Chu, M. and Piri, M. (2015). An empirical investigation for alignment of communities of practice with organization using fuzzy Delphi panel, VINE, Vol. 45, No. 3, pp. 322-343.
- Lewin B, Fine J, Young L. (2001). Expository discourse: A genre-based approach to social science research texts. London: Continuum.
- Linstone, H. A.; Turoff, M. (1975). The Delphi method: techniques and applications. Addison Wesley, Reading, MA. 620 p
- Macpherson, A., Kiersch, C. and Antonacopoulou, E. (2019). Can senior management sustain engagement and identification to support learning? Designing communities and defining goals, Journal of Strategy and Management, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print.
- Malek Zadeh, G. and Kazemi, M. and Lagzian, M. (2014). Organizational Intelligence: Designing a Hierarchy Model for Iranian State Universities with a Demetal Approach, Transformation Management Research, Vol. 5, No. 10, 94-124.
- McGann, James G. & Boucher, S. (2004). Think Tanks in Europe and Us: Converging or Diverging?, Proceedings from Seminar Organised in Paris, December 13. pp. 1-15.
- Naeem, K. (2016). Financial literacy of social sciences university students: a case study of international islamic university islamabad. D. IJAEDU-International E-Journal of Advances in Education, 2(5), 326-331.

- Nikoopour J, Amini Farsani M. (2012). Success in Writing Academic Articles Applied Linguistics. Asre Moaser, Tehran.
- Onwuegbuzie AJ, Collins KMT, Leech NL, Dellinger AB, Jiao QG. (2010). A meta framework for conducting mixed research syntheses for stress and coping researchers and beyond. In G. S. Gates, W. H. Gmelch, & M. Wolverton (Series Eds.) & K. M. T. Collins, A. J. Onwuegbuzie, & Q. G. Jiao (Vol. Eds.), Toward a broader understanding of stress and coping: Mixed methods approaches(pp. 169-211). The Research on Stress and Coping in Education Series(Vol. 5). Charlotte, NC:Information Age.
- Pohjola, I. and Puusa, A. (2016). Group dynamics and the role of ICT in the life cycle analysis of community of practice-based product development: a case study, Journal of Knowledge Management, Vol. 20, No. 3, pp. 465-483.
- Polanyi, M (1966). The logic of tacit inference. Philosophy 41(155): 1-18.
- Pyrko, I., Dörfler, V., & Eden, C. (2017). Thinking together: What makes Communities of Practice work? Human Relations, 70(4), 389-409.
- Retna, K. (2011). Communities of practice: dynamics and success factors. Human Resource Management International Digest, Vol. 19, No. 4.
- Sie A.B., Aho AM., Uden L. (2014). Community of Practice for Knowledge Sharing in Higher Education: Analysing Community of Practice through the Lens of Activity Theory. In: Uden L., Sinclair J., Tao YH., Liberona D. (eds) Learning Technology for Education in Cloud. MOOC and Big Data. LTEC 2014. Communications in Computer and Information Science, vol 446. Springer, Cham
- Viera, A.L. (2015). Application of Laserl in Practice, translation of Rasoul Nowroozi Seyyed Hosseini and Hamid Ghasemi and Habib Honary, Hatmi Publications, Tehran. (In Persian)
- Wenger, E (2010). Communities of Practice and social learning systems: The career of a concept. In: Blackmore, C (ed.) Social Learning Systems and Communities of Practice. London: Springer Verlag and the Open University, 179-198.
- Yaghoubi, N.M. and Dehghani, M. and Moghli, A. and Vazifah, Z. (2017). Balanced alignment and maturity approach in effective knowledge management. Public Administration Research, Ninth Year, No. 33, 61-84. (In Persian)